

Ад бунту да вызваленчага руху

Сёлета адзначаецца 150-годдзе з пачатку паўстання 1863 — 1864 гг. і 175-годдзе з дня нараджэння аднаго з яго лідараў Кастуся Каліноўскага. Дарэчы ўгадаць пра дакументы, прысвечаныя гэтым падзеям, што захоўваюцца ў фондах Цэнтральнай навуковай бібліятэкі імя Я. Коласа Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі.

**Алена ФІРЫНОВІЧ,
Алена ЦІТАВЕЦ**

Сярод іх — друкаваныя і рукапісныя матэрыялы XIX — XXI стагоддзяў, якія яскрава адлюстроўваюць цікавасць да паўстання на працягу 150-гадовай гісторыі і неадназначнасць ацэнкі яго сэнсу ў розныя часы: ад «бунту польскіх паноў і ксяндзоў за аднаўленне Польшчы (Рэчы Паспалітай)» да «беларуска-га нацыянальна-вызваленчага руху».

Адным з каштоўных дакументаў 150-гадовай даўніны з'яўляецца рукапіс «Апісанне ваенных дзеянняў Каргапальскага палка з польскімі мяцежнікамі». Каргапальскі (цяпер Каргапаль — горад у Архангельскай вобласці Расіі) драгунскі полк — кавалерыйскі

полк рускай арміі. Рукапіс налічвае 238 аркушаў дакументаў ваеннага справаводства са звесткамі пра дзеянні палка, які быў пасланы ў экспедыцыю з мэтай падаўлення паўстання на Любліншчыне. Храналагічныя рамкі дакументаў 12 снежня 1863-га — 1 верасня 1864-га. Усе яны напісаныя рознымі почыркамі дастаткова каліграфічна і пераплецены ў вокладку з кардону, абклеенага мармуровай паперай бардовага колеру, са скурным карашком.

Вялікую каштоўнасць уяўляюць друкаваныя выданні XIX стагоддзя, якія змяшчаюць творы сучаснікаў падзей: польскіх грамадска-палітычных дзеячаў (В. Пшыбароўскага, Б. Ліманаўскага) і расійскіх дарэвалюцыйных даследчыкаў (П. Бранцава, А. Мілавідава). Інфармацыя пра паўстанне пададзена з розных бакоў: у польскамоўных працах адлюстраваны справаводчыя матэрыялы і публіцыстыка кіраўніцтва паўстання, у рускамоўных — арганізацыйна-распараджальная дакументацыя расійскай адміністрацыі.

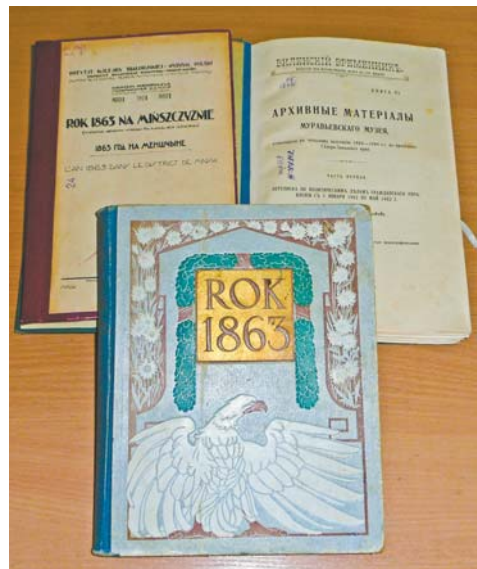
Сярод дакументаў пачатку XX стагоддзя вылучаецца 6-я кніга зборніка навуковых прац «Віленскі часоўнік» пад назвай «Архіўныя матэрыялы Мураўёўскага музея, якія адносяцца да польскага паўстання ў межах Паўночна-Заходняга краю». У ёй змешчаны маніфесты, цыркуляры, лісты паўстанцкага кіраўніцтва, спісы камандзіраў атрадаў, рапарты

і г.д. Кніга была выдадзена да 50-годдзя паўстання.

Прадстаўлены працы беларускіх даследчыкаў, пачынаючы з 1920-х гадоў Выклікае цікавасць зборнік «1863 г. на Міншчыне (Матэрыялы аддзела III аддзялення ўласнай Яго Імператарскай Вялікасці Канцылярыі)» (1927), падрыхтаваны супрацоўнікамі Польскага сектара Інбелкульту, у якім змешчана службовая перапіска таго часу: рапарты жандарскага штаб-афіцэра Мінскай губерні, ваенных начальнікаў ды іншых асоб. Характэрна, што ў працах беларускіх даследчыкаў У. Ігнаткоўскага, Я. Віткоўскага, І. Цвікевіча падзеі 1863 — 1864 гадоў ацэньваюцца як «класавая барацьба супраць паноў і нацыянальна-вызваленчая супраць царызму».

Прадстаўляюць цікавасць і іншыя даследаванні савецкіх гісторыкаў. Маюць каштоўнасць і працы беларускіх даследчыкаў М. Біча, Г. Кісялёва, Э. Зайкоўскага і іншых, напісаныя з нацыянальных пазіцый.

У асабістых архівах гісторыка Мікалая Улашчыка, пісьменніка Уладзіміра Караткевіча, святара Адама Станкевіча (рукапісны фонд бібліятэкі) захоўваюцца дакументы (копіі архіўных матэрыялаў, выпіскі, чарнавікі твораў і інш.), якія дапамагаюць зазірнуць у творчую лабараторыю даследчыкаў, уявіць атмасферу іх працы над тэмай паўстання 1863 — 1864 гадоў.

Публікацыі 1990 — 2010-х гадоў сведчаць пра тое, што і дагэтуль не сціхаюць спрэчкі наконт гістарычнага сэнсу тых падзей. На думку навукоўцаў, супярэчлівасць тагачасных і сучасных ацэнак паўстання часта звязана з намаганнем аўтараў аналізаваць падзеі згодна з уласнымі палітычнымі перакананнямі.

Дарэчы, на сайце бібліятэкі (<http://csl.bas-net.by>) даступная віртуальная выстаўка «Старонкі гісторыі паўстання 1863 — 1864 гг.».